

Міністерство освіти і науки України

**Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»**

**Навчально-науковий інститут фінансів, економіки,
управління та права
Кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування**

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА: ДЕРЖАВА, РЕГІОН, ПІДПРИЄМСТВО

**Матеріали ІХ Міжнародної
науково-практичної конференції**

15 травня 2025 р.

**Полтава
2025**

УДК 330.34:330.342.15:351.78(477)

Ремболович Владислав Дмитрович,

здобувач ступеня доктор філософії

Національний університет «Полтавська політехніка імені

Юрія Кондратюка»

ІНКЛЮЗИВНИЙ РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ЯК ФАКТОР ЗМІЦНЕННЯ ЇЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

В умовах зростаючої глобальної нестабільності, геополітичних викликів та поглиблення інтеграційних процесів, питання забезпечення економічної безпеки національної економіки набуває першочергового значення для сталого розвитку та суверенітету держави. Традиційні підходи до розуміння економічної безпеки все частіше доповнюються усвідомленням вирішальної ролі соціальної згуртованості, рівного доступу до можливостей та всебічного залучення громадян до економічного життя країни. Саме ці аспекти є ключовими характеристиками інклюзивного розвитку.

Інклюзивний розвиток, що передбачає справедливий розподіл благ, зменшення нерівності, розширення можливостей для всіх верств населення та забезпечення їхньої повноцінної участі в економічних процесах, виступає не лише соціальним імперативом, але й потужним фактором зміцнення економічної безпеки держави. Економіка, що базується на широкій участі громадян, має вищий рівень стійкості до зовнішніх та внутрішніх шоків, демонструє більшу інноваційність та продуктивність, а також забезпечує соціальну стабільність, яка є фундаментом національної безпеки в цілому.

Інклюзивний розвиток означає таке економічне зростання, яке гарантує широкий доступ населення до економічних ресурсів, знижує соціальну нерівність та

стимулює рівномірний розвиток усіх суб'єктів економіки. Такий підхід дозволяє знижувати соціальні ризики та нерівність, які можуть стати джерелом нестабільності в державі. Інклюзивні моделі стимулюють рівномірний розвиток регіонів та сприяють залученню усіх суспільних страт до економічної діяльності.

Ключові напрями інклюзивного розвитку включають розширення доступу до освіти, медицини, цифрових послуг, сприяння зайнятості та розвиток малого і середнього бізнесу (МСБ), а також стимулювання соціальної інноваційної діяльності.

Так, за даними Держстату України за 2023 [1], рівень соціально-економічної нерівності, що вимірюється за допомогою коефіцієнта Джині в країні становить 0,36, що вказує на значний рівень нерівності. 20% найбагатших домогосподарств отримують 40% доходів, тоді як 20% найбідніших – лише 7%. Така диспропорція послаблює споживчий попит і знижує економічну стійкість. За оцінками Світового банку [2], зменшення нерівності до рівня країн ЄС (коефіцієнт Джині в середньому становить 0,30) могло б збільшити річний приріст ВВП України на 1,5–2%. Також варто відзначити, що рівень безробіття серед молоді (15–24 роки) становить 18% за даними Держстату у 2023 році [1], а 30% населення не має профільної освіти, необхідної для сучасного ринку праці. Проте інвестиції в інклюзивну освіту дають ефект, саме після запуску державної програми «Освіта для всіх», що обула започаткована у 2021 році охоплення професійною підготовкою зросло на 25%. Приблизно 40% випускників програм перепідготовки знайшли роботу в ІТ та аграрному секторі, які генерують 35% експорту України. У 2023 році витрати на соціальний захист склали 12% ВВП (450 млрд.грн), зокрема на підтримку ВПО та малозабезпечених. За даними Мінсоцполітики у 2023 році програма «Підтримка» охопила 5,5 млн громадян та становила 24 %, запобігши зростанню рівня

бідності (порівняно з 45% у 2022 році). Продовжується процес будівництва доріг у віддалених регіонах згідно проєкту «Велике будівництво», що зменшило транспортну ізоляцію 300 сіл, а також сприяло зростанню місцевої економіки на 7–10%. Близько 30% великих компаній України мають програми соціальної відповідальності (CSR), зокрема аграрні холдинги створюють кооперативи для малих фермерів, які забезпечують 15% експорту зерна. Не залишився і ІТ-сектор, що становить 4,5% ВВП, інвестує в навчання людей з інвалідністю, за статистичними даними 5% працівників галузі – представники цієї категорії. За підрахунками ЄБРР [3], збільшення інклюзивності бізнесу може залучити додатково 2 млрд.грн інвестицій до 2030 року. Понад 15000 громадських організацій в Україні реалізують ініціативи з інклюзії, а саме проєкт «Країна можливостей», котрий вже навчив 50000 жінок з сільських районів основам підприємництва. Варто зазначити, що 70% учасників програм з цифрової грамотності (від фондів ООН) знайшли онлайн-роботу, що зменшило залежність від гуманітарної допомоги. Так, 40% промислового потенціалу зосереджено в 5 областях таких як Київ, Дніпро, Харків, Львів, Одеса. Суттєво змінилась тенденція щодо інвестування у 2023 році, так західні регіони отримують 120 млрд.грн інвестицій щороку, тоді як східні – лише 30 млрд.грн [1]. Інвестиції в децентралізацію (таких як, розвиток промислових парків у малих містах) зменшили відтік населення на 20%. За неостаточними даними 5-6 млн українців на сьогодні є внутрішньо переміщені особи (ВПО), з яких 60% потребують підтримки у працевлаштуванні. Зниження ВВП у 2022 році на 30% поглибило соціальну кризу, але програми перепідготовки ВПО залучили 200000 осіб до нових галузей серед яких варто виділити логістику та кібербезпеку. ЄС виділив 1,5 млрд.євро на програми соціальної інтеграції та відновлення інфраструктури в 2023 році. За підтримки Світового банку 500 шкіл в Україні було обладнано для дітей з інвалідністю, що охопило 50000 учнів.

Але, не зважаючи на певні зрушення та підтримку рівень інклюзивного розвитку національної економіки має певні проблеми. Серед них викреслюється саме високий рівень регіональної нерівності в Україні є серйозною проблемою. За даними Держстату за 2023 рік, 40% ВВП країни генерується лише у п'яти областях (Київ, Дніпропетровська, Харківська, Львівська, Одеська), тоді як 15 найменш розвинених регіонів дають лише 12% ВВП. Рівень безробіття на сході країни (Донецька, Луганська області) сягає 25%, порівняно з 8% у західних регіонах. Доступ до інфраструктури також нерівномірний, на сьогодні 30% сіл і досі не мають інтернету, а 45% – якісних доріг або взагалі їх відсутність [4], що обмежує економічні можливості 5 млн сільських жителів. Це призводить до відтоку населення з депресивних регіонів, так за 2022–2023 роки 500 тис. осіб переїхали до великих міст або за кордон. Крім того, як вже зазначалось на схід України припадає лише 15% прямих іноземних інвестицій [5].

Соціальна вразливість також є значною проблемою. На сьогодні, 24% українців живуть за межею бідності, дохід яких становить менше 3,5 тис. грн. на місяць, з них 60% – жителі сіл та малих міст [6]. Доступ до медицини обмежений, 40% населення віддалених регіонів не мають можливості отримати кваліфіковану допомогу [7]. Вразливі групи включають 2,7 млн внутрішньо переміщених осіб (ВПО), які потребують житла та працевлаштування, та 6% населення з інвалідністю, які мають доступ лише до 20% інклюзивних сервісів. Це призводить до втрати потенціалу працездатного населення, коли 1,5 млн осіб не беруть участь у ринку праці через соціальну виключеність. Витрати на ліквідацію наслідків вразливості становлять до 100 млрд.грн щороку (або 3% ВВП) – лікування хронічних хвороб, соціальні виплати тощо.

Недостатнє фінансування соціальних програм є ще однією проблемою. Витрати на соціальний захист у 2023 році склали 450 млрд.грн, але це лише 60% від необхідного обсягу

за оцінками Міжнародного фонду соціальної адаптації. Державний бюджет виділив 2 млрд.грн на інклюзивну освіту, тоді як реальні потреби становлять 10 млрд. грн. Пільгові кредити для малого бізнесу в сільській місцевості охопили лише 5% потенційних бенефіціарів. Це критично, оскільки скорочення охоплення соціальними послугами призвело до того, що у 2023 році 30% шкіл не мали ресурсів для навчання дітей з інвалідністю. Залежність від міжнародної допомоги також є значною, так понад 5 млрд.грн (або 40% соціальних витрат) забезпечують ЄС, США та ООН.

Причини системного характеру включають відсутність довгострокової стратегії, так лише 15% муніципалітетів мають плани інклюзивного розвитку (згідно з аналізом Ради Європи). Корупційні ризики також є значними, за висновками експертів до 20% коштів соціальних програм не досягають кінцевих одержувачів. Війна та її наслідки також впливають на ситуацію, вже руйнування 30% інфраструктури на сході України потребує 15 млрд.грн на відновлення, що відвертає ресурси від інклюзивних проєктів [8].

Проведене дослідження підтверджує нерозривний зв'язок між інклюзивним розвитком національної економіки та її економічною безпекою. Забезпечення рівних можливостей для всіх громадян, зменшення соціально-економічної нерівності та всебічне залучення потенціалу суспільства є не лише принципами соціальної справедливості, але й ключовими факторами стійкості, конкурентоздатності та сталого розвитку держави.

Рекомендації, спрямовані на формування державної політики, орієнтованої на людину, підтримку інклюзивних фінансів та соціальних інновацій, а також децентралізацію та стимулювання регіонального розвитку, є практичними кроками на шляху до побудови інклюзивної економіки. Державна політика, що ставить в центр уваги потреби та можливості кожної людини, сприяє розкриттю людського

потенціалу та підвищенню продуктивності праці. Підтримка інклюзивних фінансових інструментів та соціальних інновацій забезпечує доступ до ресурсів та можливостей для вразливих груп населення, стимулюючи їхню економічну активність. Децентралізація та стимулювання регіонального розвитку сприяють зменшенню територіальних диспропорцій та забезпеченню рівномірного економічного зростання, підвищуючи стійкість національної економіки в цілому.

Отже, інклюзія є не просто бажаним соціальним результатом, а фундаментальною передумовою забезпечення економічної безпеки національної економіки. Економіка, яка враховує інтереси та залучає до активної участі всі верстви суспільства, є більш стійкою до внутрішніх та зовнішніх потрясінь, демонструє вищу динаміку зростання та забезпечує довгостроковий і безпечний розвиток держави. Політика інклюзивного розвитку має стати стратегічним пріоритетом для зміцнення економічної безпеки України в умовах сучасних глобальних викликів.

Література

1. Державна служба статистики. URL: <https://ukrstat.gov.ua>
2. Світовий банк. URL: <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine>
3. ЄБРР. URL: <https://www.ebrd.com/ukraine>
4. Мінреінтеграції. URL: <https://minre.gov.ua>
5. НБУ. URL: <https://bank.gov.ua>
6. Мінсоцполітики. URL: <https://www.msp.gov.ua>
7. ВООЗ. URL: <https://www.who.int/countries/ukr>
8. Transparency International. URL: <https://ti-ukraine.org>
9. Онищенко С. В., Глушко А. Д. Фінансова та цифрова інклюзія ветеранів в аспекті зміцнення соціально-економічної безпеки. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2024. №. 15.